

«Dostum Iwan» makalama tankydy bellik we ýene bir gezek ruslar hem türkler barada

Category: Kitapcy, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 26 январа, 2025

"Dostum Iwan" makalama tankydy bellik we ýene bir gezek ruslar hem türkler barada «DOSTUM IWAN» MAKALAMA TANKYDY BELLIK we ÝENE BIR GEZEK RUSLAR HEM TÜRKLER BARADA

Häkimiýete garşy pozisiýada durmak adamyň asuda durmuşyny we durmuş üpjünçiliklerini düýbünden bozma netijesine getirip, durmuşyna awy gatyp biler

Geçen gezekki «Rus durmuşynyň ensiklopediýasy hökmünde dostum Iwan» makalam boýunça türkolog dostum Aleksandr Soçinenko käbir tankydy belliklerini ugratdy. Aşakda onuň bu belliklerini we meniň oňa beren jogabymy okap bilersiňiz.

- **Ortatap rus raýaty Iwan hakynda**

«Hormatly Hakan Aksaý örän ýerlikli we dogry tutaryklar bilen Türkiýedäki iň gowy Russiýany öwreniji hünärmenlerden hasap edilýär. Sebäp köp sanly rusşynaslara garanda, ol birnäçe ýyllap Russiýada ýaşan, rus dilini suwara bilýän we rus intelligensiyasynyň köp sanly wekilii, žurnalistdir ýazyjy-sahyrlary ýakyndan tanaýar. Hut şonuň üçinem Aksaýyň «Rus durmuşynyň ensiklopediýasy hökmünde dostum Iwan» makalasyny okanynda, geň galandygymy aýdasym gelýär. Görnüşi ýaly Hakan rus durmuşynyň üstünde diýseň ýüzleý durup geçen makalasynda rus reallygynyň çuňlugyna inmegi başarmadyr. Eýýäm kän wagt bärei Türkiýede ýaşap gelemsoň, menem bu ajaýyp ýurt we türkler hakda şeýle makala ýazsam, hökman Hakanam meniň ýaly gülümsirärdi we uly rus režissýory Konstantin Stanislawskiniň edebiýata giren meşhur «Ynanmaýaryn!» görnüşindäki sözünü sitata alardy.

Hemme zatdan öň şuny aýratyn nygtasym gelýär, ruslaram edil türkler ýaly ýurtlaryna we ýolbaşçylaryna bolan milli buýsanç duýgusyny göterýär. Ýagny, türk raýaty ýurduna we ýolbaşçysyna dahylly meseleleri başga bir türk bilen bile ara alyp maslahatlaşyp, bu problemalar boýunça pikirlerini aýtmakdan we tankyt etmekden birjigem çekinmeýär, ýöne ol muny haýsydyr bir daşary ýurtly bilen hiç bir ýagdaýda edesi gelmeýär. Bu düşünjäniň düýp sebäbi-de örän elementar we düşnükliidir: Eger ýurduň ýolbaşçysy akmak, serhoş ýa-da dönük bolsa, onda oňa takat bildirip ýören munça adamlar kim? Serediň, ýokarda gysgaça düşündirmäge synanyşan ýagdaýymy iň ýönekeýje görnüşde jöhitleerde-de görýäris: Olar öz aralarynda hökümetlerini we biri-birlerini gazaply tankyt edýänem bolsa, edil şol tankydy bellikler kese ýerliler tarapyndan agzalan badyna klassyky «antisemitizm» («jöhit duşmançylygy») sözlerine ýapyşyp, jebir çekeniň oturgyjyna oturýarlar we garşydaş tarapy günäkärlemäge başlaýar.

Edil şu ýerde hem aýtmak isleyän zadym bar, ne-hä türk raýaty, ne-de rus raýaty öz ýurdy, syýasatçylary ýa-da döwlet ýolbaşçysy barada dostunyň we hatda goňşusynyň ýanynda aýtjak zadyny kese ýerliniň ýanynda dilini-de ýarmaz. Şunuň bilen baglanyşyklylykda dünýä belli sowet aktýory we kompozitor

Wladimir Wysoskiniň metbugat ýygnanyşygynda özüni şol döwrüň sowet häkimiýetini tankyt eymäge iterjek bolan fransuz žurnalistlerine beren jogabyny ýene bir gezek ýatlamak gowy bolar: «Hawa, meniňem öz hökümetimize beresim gelyän käbir soraglarym bar. Emma men bulary siziň bilen pikir alyşmakçy däl!»

Elbetde, kese ýerlileriň öňünde we hatda şolar bilen birlikde öz hökümetlerini we ýurdunyň syýasatyny tankyt edýän gatlagam bar, Hakan aýratynam 2022-nji ýylyň fewral aýyndan soň Türkiýede bularyň köpüsi bilen tanyşdy. Gynansak-da, bular ýaly adamlar hemişe bolup geldi, ýene-de bolar... Meselem, XVI asyryň başlarynda Kremliniň gapysyny basybalyjy polşalylara açanlaram şular ýaly adamlardy. Çünki durnuklylygyň ýola goýulmagyna we Russiýanyň Dagynyklyk döwri bolan «Смутная время»-nyň soňlanmagyna basybalyjylaryň ýardam etjekdigini pikir edýärdiler. Şeýle-de XX asyrda Russiýany bolşewikleriň boýunturugyndan halas etme diýen ýaly samsyklaç pikirlere duwlanyp Adolf Gitlere we onuň basybalyjy goşunyna hyzmat edenlerem boldy. Biziň günlerimizde-de Russiýada häkimiýet başyna gelmelerine kömek eder umydy bilen amerikan imperialistlerine hyzmat edýänler az däl. Bular ýaly adamlary başgalardan tapawutlandyrmak üçin rus dilindäki ýowuz sözlerden biri bolan «dönük» diýilýär.

Bütin bu aýdýanlarym bilen birlikde ortaça rus raýaty bolan Iwan häkimiýeti halamaýar. Genlerine siňen daýhan hüşgärligine eýe Iwan diýseň akylyly adam. Ol ýewropalylaryň ýa-da amerikanlaryň tersine, liberal demokratiýa hiç hili ynanmaýar. Hakykatdanam, umuman bir akymdan gelyän iki ýa-da şondan köp oligarhyň arasyndan birini saýlamak arkaly ýurduň ykbalyny üýtgedip biljekdigiňize ynanýarsyňyzmy? Makalada gürrüňi edilyän Iwan hem güýjüň we häkimiýetiň halkyň bolşuna görä, eden etmişlerine görä, ýokardan – Hudaýyň gatyndan gelyändigine ynanýar. (Ýagny, nähili bolsaňyz, şolar ýalam dolandyrylarsyňyz ýa-da öz bolşuňyza görä ýolbaşçy manyda - t.b.) Häkimiýeti fanatlarça goldanok, emma Rim imperatory, beýik filosof Mark Awreliniň formulirlän «Näme etmeli bolsa, sen şony et we netije nähili bolsa-da, şonuň bilen ylalaş»

prinsipine laýyklykda hereket edip, häkimiýeti oňlaýar. Şunuň bilen baglanyşyklylykda rus halkynyň esasy artykmaçlyklary bolan çydamlylygynyň we göwnüpesliginiň yslam medeniýetindäki garşylygy bolan «Sabyr» düşünjesini ýatlasak peýdaly bolar. Ine, şu ylahy buýrugy ýerine ýetirme babatda rus halkyna taý geljek halk dünýäde ýokdur.

Men ruslaryň bu aýratynlygynyň ösmeginde müň ýyl bäri milli hüý-häsiýetimizi şekillendirip gelen prawoslaw hristianlygynyň täsiriniň uly bolandygyny ýatdan çykarmaly diýip pikir edýärim. Ýeri gelende hristianlygyň baş dogma-dilegini-de agzap geçeliň: «Atamyz bolan Uly Hudaýym! Hemme zat seniň isleýşiň ýaly bolsun!».

Seretseñizläň, Hudaýa «meniň» däl, «seniň isleýşiň» ýaly bolsun diýip ýalbarýarys. Çünki meniň, ýagny adam oglunyň şahsy isleg-arzuwy ýalňyşam bolup biler.

Hakanyň makalasynda aýdýan Iwany häkimiýeti goldamaýanlygy bilen birlikde, onuň bardygyna ynanýar we kararlaryna-da boýun egýär. Şol sanda häkimiýet faktorynyň has ylahy dereje bilen baglanyşygyny göwnüpeslik bilen aýyl-saýyl edip bilşi ýaly we öz syýasy-intellektual aýratynlyklaryna-da göwnüpeslik bilen baha berýär. Rus Iwan öz halkynyň taryhyny gowy bilýär, ol häkimiýete we ýolbaşça garşy ýerlikli şertler bilen hemmetaraplaýyn oýlanyp-ölçenip guralmaýan halk köpçülikleýin çykyşparyna «topalaň» diýilýändigini-de bilýär. Russiýa boýunça alanda, üns berýän bolsaňyz, bular ýaly topalaňlar ýerlikli gozgalaňlar ýaly üstünlikli tamamlanmaýar. Şol sebäpden XVI asyryň soňlartndaky Dagynyklyk döwründen 2023-nji ýyldaky Ýewgeniý Prigožiniň topalaňyna çenli bolup geçen birnäçe esassyz hereket diňe ýurduň gowşamagyna getirdi we haýsydyr bir anyk netije-de gazanmady.

Netijede «Sabyr we ýadawsyz zähmet hemme zady üýtgedip bilýär» diýen atalar sözüne ynanyp ýaşaýan rus Iwan we rus halky şu güne çenli birnäçe patyşany, bolşewikleri we häkimiýet başyna gelmezden oň amerikanlar tarapyndan goldanan Ýelsini (1993-nji ýylyň oktýabrynda protest demonstrasiýasyny geçiren raýatlaryň depesine liberal demokratiýanyň adyndan ok ýagdyran we 5%-e peselen goldawy 1996-njy ýylda amerikan syýasy tehnologiary

tarapyndan ýokaryk galdyrylan Ýelsin) başyndan aýlap urdy. Çünki rus Iwan elitalaryň daşardan alan ähli häkimiýet modellerini özüne siňdirip, bulary öz milli kodlaryna laýyklykda şekillendirip bilen Russiýanyň müdimilik keşbinden başgasy däl.

Aleksandr SOÇINENKO,
Ankaradaky «Rus öýüniň» başlygy.»

Rim imperatory, beýik filosof Mark Awreliý

• Häkimiýete garşy gidip ýaşamak – birahat durmuşy saýlap almakdyr

Dürli hili garaýyşlaryň orta atylmagy, pikir alşylmagy gereklidir we peýdalydyr. Şu pikir bilen Aleksandr Soçinenkonyň «WhatsApp»-dan gelen hatynda («Dostum Iwan» babatda saňa başgarak jogabam berip bilerdim welin, çap edilmez...») diýen sözüne şobada oňyn jogap berdim we az salym oň ýokardaky makalanyň rus dilundäki originaly, zyndanam türk diline geçirilen görnüşi geldi.

Ömrümiň kyrk ýyldan gowrak wagtyny bagyş eden Türkiýe-Russiýa gatnaşyklaryna bu häkimiýetiň eden iň uly erbetliklerinden biri bolan uçar urup düşürme wakasyndan soň wizasyz gidip-

gelme hukugymyz ýatyrylanda, 2016-njy ýylda mejbury ýagdaýda wiza alyp Moskwa gidip-gelipdim. Pasportyma uzak wagt dümtünip seredip durka, maña birnäçe sorag berip ýetişen 22-23 ýaşly rus gümrükçisine ahyrynda çydaman şeýle diýipdim:

«Bilýäňizmi, men Russiýada siziň ýaşan ömrüňizden has köp wagtlap ýaşadym. Rus raýatlygyny almadym, ýöne bu ýer meniň ikinji watanym. 1991-nji ýylyň ahyrynda ýurt darganda-da, 1993-nji ýylyň oktýabrynda parlament bombalananda-da, her dürli terrorçylykly aktlardyr çaknyşyklarda we uruşlarda men bolup geçýän zatlary kesesinden syn edip oňmadym, tragediýalary ýüregim bilen duýdum. Şonuň üçin azyndan siziň ýaly özümi şu ýerli hasaplaýaryn».

Geň galyjylykly gülümsiräp, meni diňlän gümrükçiniň pasportymy berdi-de «Bolýa, geçiberiň» diýendigi ýadyma düşýär.

Elbetde, men bu sözleri näçe aýdanynda-da, häzirem «kesekidigimi» we «keseki» bolubam galjakdygymy bilýärim.

Munuň bilen birlikde meni begendirýän başga bir zat bar: rus halkynyň wekilleri bilen, köp sanly açyk göwünli we dogruçyl adamlary bilen ýakyndan gatnaşyk sakladym, häzirem gatnaşýanlarym az däl.

Düýn gürrüňleşen köne rus tanyşym maña şeýle diýdi: «Men senden hiç zady gizläp bilmerin, seni-de ýat biri hasaplamalaryn. Emma şu güne çenli ýönekeý daşary ýurtlylar bilen kän pikir alyşdym, olara-da saňa aýdýanlarymy aýtdym. Emma bärde bir tapawut bar, olam seniň bilen çäklendirmesiz, arkaýyn gürleşip bilýärim, başgalaryň ýanynda bolsa, iň bolmanda sögünmän gürlemeli bolýar».

Hawa, Aleksandryň aýdýanlarynda jan ýok däl: ruslar kese ýerliler bilen gürleşende umuman seresaply gürlänlerini kem görenok. Munuň bilen birlikde 146 million russiýalynyň arasynda dürli-dürli adamlar, olaryň arasynda-da dürli dinler, milletler, medeniýetler bar. Şonuň üçin elbetde olaryň özlerini alyp baryşlaram, hüý-häsiýetlerem, eýerýän pikirlerem dürli-dürli.

Käwagtam olaryň eýerýän pikirleriniň halanmajak sebäpleri bolup bilýär. Mysal üçin, Aleksandryň makalasynda agzalýan we meniňem gowy görýän kompozitorym Wladimir Wysoskiniň fransuz

žurnalistlerine hemme zady aýdyp bilmejekdiginiň sebäpleriniň birem, açyk pikirini aýdan ýagdaýynda sowet ýolbaşçylaryndan berk daralma ähtimallygynyň bardygy, iň bolmanda ýene bir gezek aýaly Marina Wladiniň ýanyna gidip bilmezligi dälmidir? (Häzirki 2024-nji ýylyň yetmişinji ýyllar bilen deňeşdirmek meni şeýle bir gynandyrýar welin, gynansak-da, durmuş şeýle, üýtgän zat ýok, üýtgän zat ýok...)

Hawa, ruslar we türkler birnäçe tarapdan biri-birine meňzeýär. Bularyň arasynda taryhdan syzylýl çykýan aýratynlyklarynyňam netijesi hökmünde häkimiýetler bilen oňsukly ýaşamak gaýgysy-da bar. Soltanlaryň we patyşalaryň nesilleriniň bu aýratynlyklaryny belki-de has düýpli öwrenmek gerekdir. Çünki munuň içinde syýasatam bar, terbiýe-de, ahlagam...

Häkimiýete garşy pozisiýada durmak adamyň asuda durmuşyny we durmuş üpjünçiliklerini düýbünden bozma netijesine getirip, durmuşyna awy gatyp, hem-de syýasy we hukuk bozulmalaryna getirip biler. Syýasy sowat derejesi örän pes garamaýak hem muňa doly düşünmese-de, ruhuna, genine siňen ýakymsyz yslaryň ýaramaz yslaryň kömegi bilen şeýle howpy duýup bilýär.

Tersine döwleti halamasa-da, ony içgin derňejek bolmazlyk, gatda tüýs ýüregiň bilen duýmasaňam milli öwüşginler bilen we nämedigi belli däl «watansöýüjilik» perdesi astynda «goldamak» adama örän amatly ýol arçap bilýär. Ýönekeý adamlar üçinem şeýledir welin, şol häkimiýetiň döreden artykmaçlyklaryndan belli bir derejede peýdalanma mümkinçiligiň bar bolsa-ha, hiç keýpiňi bozanyňa degmeýär... (Aleksandr ýazgysynda rus jemgyýetiniň bir aýratynlygyny hakykatdanam gowy nygtapdyr, hakykatdan-da «sabyrlylykda» ruslara taý geljek ýok).

Elbetde, gürrüňi uzatsaň uzadybermeli... Aleksandryň tankydy belliklerini wagt sarp edip ýazandygy we çykyş edýän gazetim üçin ýörite terjime etdirendigi maňa ullakan hormat-sylag boldy. Muny magtanmak üçin däl-de, tüýs ýüregim bilen aýdýaryn. Şu boýunça umumy düşünjämi makalamyň başynda aýdypdym.

Menem sözümi dostum Aleksandryň gowy görýän, imperatorlygyndan zyýat filosoflygyna hormat goýýan şahsyýetim Mark Awreliniň sözi bilen jemläýin: «Başgalara hoşniýetli, özüňize ýowuz

daraň».

Hakan AKSAY.

@AksayHakan

aksayhakan@gmail.com

«T24» internet gazetisi, 25.07.2024 ý Publisistika